

Arbeidsnotat

URFOLK MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE:

en kunnskapsstatus om identitet,
utfordringer og erfaringer til
etterfølgelse

likestillingssenteret

LINN BYLUND
KIRILL GURVICH
HELENE RØD

2022

Arbeidsnotat

URFOLK MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE:

en kunnskapsstatus om identitet, utfordringer og erfaringer til etterfølgelse

Linn Bylund
Kirill Gurvich
Helene Rød

2022

Dette er andre utgave publisert 18. mars 2022. Første utgaven ble publisert 4. februar 2022.

Dette arbeidsnotatet er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Formålet har vært å se på utfordringene til personer som både har nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn, særlig utfordringer knyttet til å bevare og utvikle deres urfolksidentitet.

Likestillingscenteret KUN

Org.nr 969 983 451
Nordfoldveien 101
N-8286
Nordfold, Steigen

Avdelingskontor
Skolegata 22
N-7713
Steinkjer

Telefon: +47 75 77 90 50
E-post: post@kun.no
www.kun.no

Sammendrag

Dette arbeidsnotatet er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Formålet har vært å se på utfordringene til personer som både har nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn, særlig utfordringer knyttet til å bevare og utvikle deres urfolksidentitet. Dette er mennesker som tilhører to minoritetsgrupper og som i mange sammenhenger kan oppleve dobbel eller samvirkende diskriminering.

Arbeidsnotatet er en kunnskapsgjennomgang av forskningsartikler, dokumenter fra FNs komité for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og statsrapporter fra Skandinavia, Finland, Australia, New Zealand og Canada til CRPD-komiteen.

Vår hovedkonklusjon er at dette er et tema som i liten grad er forsket på tross dets aktualitet og at urfolk med nedsatt funksjonsevne kun nevnes sporadisk i offisielle dokumenter vi har gjennomgått. Vi anbefaler derfor et større fokus på dette framover, både gjennom mer forskning, i arbeid med handlingsplaner og i tjenesteutvikling.

De største utfordringene personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn står overfor inkluderer dårlig tilpasning av helsetjenester, bolig, og arbeidsplasser, geografisk utilgjengelighet av tjenester i avsidesliggende urfolksområder; diskriminering på grunn av språk, kultur, eller livsstil, som følge av kolonisering; mangel på forskning og statistikk, samt lite oppmerksomhet rundt disse problemstillingene. En tydelig utfordring er at de tjenestene som er tilgjengelige er generiske, altså at de mangler den kulturelle sensibiliteten og ikke tar hensyn til de spesifikke kravene, evnene og egenskapene til urbefolkningen. Det mangler kompetanse, kunnskap og erfaring knyttet til språk- og kulturforståelse hos tjenesteytere og helsepersonell.

Siden landene deler de samme utfordringene, kan eksempler fra noen land gi innsikt og løsninger på utfordringene og være til inspirasjon til etterfølgelse for videre politikkutvikling. New Zealand og Finland har de mest avanserte retningslinjene og tjenestene for personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn. For eksempel er tegnspråk anerkjent som et offisielt språk i New Zealand og Finland. I Australia er personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn aktivt involvert i beslutningstakings- og politikkutviklingsprosesser på lokalt nivå. Canadiske myndigheter tar mål av seg å tilby kultursensitive tjenester til urfolk. De Nordiske landene på sin side jobber for å øke bevisstheten om rettighetene urfolk med nedsatt funksjonsevne og deres (manglende) tilgang til tjenester blant forskere og tjenesteytere.

Innhold

Sammendrag.....	3
1. Introduksjon	5
2. Metode.....	7
3. Definisjon.....	8
3.1 Urfolk	8
3.2 Nedsatt funksjonsevne	8
3.3 Dobbelt minoritet	9
4. Forankring i CRPD og andre internasjonale konvensjoner og erklæringer	10
4.1 FNs erklæring om urfolks rettigheter	10
4.2 Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD)	10
4.3 Gjennomgang av referater fra CRPD komiteen	11
4.4 Statsrapporter	12
5. Urfolk med nedsatt funksjonsevne møter sammensatt diskriminering	16
6. Eksempler til etterfølgelse.....	19
7. Referanser	21
Vedlegg 1	26

1. Introduksjon

Dette arbeidsnotatet er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og presenterer en oversikt over eksisterende kunnskap om urfolk med nedsatt funksjonsevne og deres rett til egen identitet. Oppdraget knyttes til det nåværende arbeidet i Bufdir med FNs konvensjon for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og nærmere bestemt i lys av artikkel 30 ledd 4 som sier at «Mennesker med nedsatt funksjonsevne skal på lik linje med andre ha rett til anerkjennelse av og støtte til sin spesielle kulturelle og språklige identitet, herunder tegnspråk og døvekultur» (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2021). I denne sammenhengen er oppdraget å se spesifikt på urfolk med nedsatt funksjonsevne, særlig utfordringer og muligheter knyttet til å bevare og utvikle deres urfolksidentitet. Oppdraget fra Bufdir har vært todelt:

1: Å undersøke i hvilken grad temaet har vært oppe i dialogen mellom landene og CRPD-komiteen (statsrapportene eller komiteens merknader).

2: Å kartlegge om det er utviklet kunnskap om dette (FoU e.l.) i Skandinavia, Finland, Canada, New Zealand og Australia.

Arbeidsnotatet har samlet kunnskap fra forskningsartikler og dokumenter fra FNs komité for mennesker med nedsatt funksjonsevne (heretter CRPD-komiteen), samt statsrapporter fra Skandinavia, Finland, Australia, New Zealand og Canada til CRPD-komiteen.

Det finnes foreløpig lite forskning på dette temaet. Derfor har vi supplert den teoretiske kunnskapen fra vitenskapelige artikler med rapporter, offisielle dokumenter og samtaler med relevante akademikere og praktikere som arbeider på feltet.

Hensikten er å gi en oversikt over eksisterende kunnskap, ressurser og relevante referanser. Notatet gir ikke en detaljert beskrivelse av litteratur. Videre forsøker det ikke å generalisere eller utvikle nye argumenter. Notatet er strukturert som et utgangspunkt for videre arbeid, som utvikling av retningslinjer, sjekklister, handlingsplaner og, ikke minst, for mer forskning på feltet.

Notatet tar først for seg definisjonene av hovedbegrepene som brukes i dette notatet, nemlig urfolk og mennesker med nedsatt funksjonsevne, etterfulgt av skjæringspunktet mellom de to, nemlig «dobbel-identiteten» til urfolk med funksjonshemninger.

Andre del er i større grad en gjennomgang av internasjonalt rammeverk (med tilhørende komitebehandlinger), og så en gjennomgang av sammensatt diskriminering med utgangspunkt

i relevant forskning. Den siste delen av notatet beskriver eksempler til etterfølgelse, anbefalinger, reelle eksempler på retningslinjer og tiltak som kan bidra til å bedre livskvaliteten til urbefolkning med nedsatt funksjonsevne i Skandinavia, Finland, Canada, Australia, og New Zealand.

2. Metode

Vi har gjennomgått referater fra CRPD-komiteen og statsrapporter fra de utvalgte landene til CRPD-komiteen med tilhørende dokumenter fra CRPD-komiteen. Det ble lagt særlig vekt på Artikkel 30 i konvensjonen, men andre referanser til urfolk med nedsatt funksjonsevne knyttet til tema kulturell og språklig identitet har blitt inkludert, i samsvar med oppdragsbeskrivelsen fra Bufdir.

Ved siden av en gjennomgang av relevante dokumenter fra CRPD-komiteen, ble det gjennomført et litteratursøk i en rekke forskningsdatabaser¹.

Følgende nøkkelord ble brukt til litteratursøk og gjennomgang av dokumentene: «funksjonshemming», «nedsatt funksjonsevne», «døv», «tegnspråk», «urfolk», «identitet», «inkluderende», «aboriginer», «øyfolk fra Torresstredet», «maorier», «stillehavsøyboere», «inuitter», «First Nations», og «samer». De samme søkeordene ble brukt på engelsk i de engelske dokumentene.

Etter innledende litteratursøk ble de 16 mest relevante vitenskapelige artiklene og 59 dokumenter til/fra CRPD-komiteen valgt ut for videre analyse. Disse ble kodet og kategorisert. Vi brukte først deduktiv koding, der søkeordene utgjorde den overordnede kodeboken. Senere fulgte vi opp med induktiv koding for å identifisere nye kategorier og koder. Disse ble delt inn i underkategorier for å gjenspeile nyansene i de innsamlede dataene. Det endelige kodeskjemaet (vedlegg 1) inkluderer 14 koder delt på to nivåer.

¹ Google Scholar, Academic Search Premier, Bielefeld Academic Search Engine, JSTOR, Sage, Science Direct, Scopus, Springer, Taylor & Francis, Web of Science og Wiley.

3. Definisjon

Begrepene «urfolk», «nedsatt funksjonsevne», og «minoritet» er kontekstavhengige, har nyanser og er ofte sammensatte. I dette arbeidsnotatet støtter vi oss på følgende definisjoner.

3.1 Urfolk

Kommunal- og distriktsdepartementet (2020) argumenterer for at det ikke finnes en generell, internasjonalt akseptert definisjon av begrepet «urfolk». I dette arbeidsnotatet forstår vi derfor urfolk i lys av flere definisjoner. ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter artikkel 1b definerer urfolk som;

Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner. (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020, p. 3)

Hickey (2008) og Fayd'herbe and Teuma (2010) sier at urfolk representerer en sosial minoritetsgruppe med spesifikke kjennetegn som; forfedres territorium, etnisk identitet, nemlig selvet, - eller/og sosialt anerkjent, kulturell identitet, kulturelle mønstre, sosiale institusjoner, rettssystem, levebrød, livsstil, språk og religion. Tilsvarende argumenterer Hickey (2008) for at urfolksgruppe refererer til mennesker som deler følgende egenskaper: en følelse av felles opprinnelse, slektsforskning eller aner, interesser, følelser, handlinger, geografisk tilhørighet og språk.

3.2 Nedsatt funksjonsevne

Ifølge Bufdir (2020) innebærer nedsatt funksjonsevne tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner. Norges handikapforbund og Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO) foreslår en mer samfunnsrettet definisjon av nedsatt funksjonsevne:

Funksjonshemming oppstår når det skapes et samfunn som ikke tar hensyn til det faktum at alle mennesker er forskjellige. Politiske beslutninger om hvordan samfunnet skal utformes og organiseres, avgjør om noen blir påført funksjonshemminger eller ikke. Fysiske barrierer og stigmatiserende holdninger stenger mange borgere ute fra likeverdig deltakelse i fellesskapet. Funksjonshemming er diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse (NHF, 2019, p. 3).

3.3 Dobbelt minoritet

Urfolk med nedsatt funksjonsevne er mennesker som tilhører to minoritetsgrupper. De kan derfor i mange sammenhenger oppleve en mer sammensatt diskriminering. I akademia blir ofte begrepet «interseksjonalitet» brukt til å belyse hvordan sosiale kategorier som funksjonsevne og urfolksbakgrunn kan samvirke og påvirke personers levekår.

Litteraturen om dobbelminoriteten kan deles inn i to grupper. Den første gruppen trekker paralleller mellom og sammenligner de to identitetene. Dobbeltminoritet refererer dermed til indirekte tilknyttede delte opplevelser av minoritet, undertrykkelse og dårlig behandling av den sosiale majoriteten (Batterbury, Ladd, & Gulliver, 2007). Den andre gruppen studier ser på menneskene som tilhører begge minoritetsgruppene. Fylling and Melbøe (2019) and Melbøe (2018b) identifiserer «dobbelt minoritet» som tilhørighet til mer enn én undertrykkende strukturell relasjon. I dette arbeidsnotatet vil vi fokusere på litteraturen som ser på mennesker som tilhører begge minoritetsgrupper og som derfor kan oppleve en mer sammensatt diskriminering.

4. Forankring i CRPD og andre internasjonale konvensjoner og erklæringer

De mest relevante menneskerettighetsinstrumentene for urfolk med nedsatt funksjonsevne er FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP), ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter (ILO-konvensjonen), og Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). UNDRIP og CRPD er mest relevante, men bare ILO-konvensjonen og CRPD er juridisk bindende. UNDRIP og ILO-konvensjonen anerkjenner at urfolk har kollektive rettigheter som folkegrupper. Rettighetene i UNDRIP og ILO-konvensjonen er i stor grad kollektive, mens rettighetene i CRPD er individuelle.

4.1 FNs erklæring om urfolks rettigheter

Dette arbeidsnotatet fokuserer hovedsakelig på CRPD, men for å vise hvordan CRPD og UNDRIP overlapper, har vi valgt å inkludere utdrag fra to artikler i UNDRIP. Artikkel 21 og 22 er de eneste artiklene i UNDRIP som referer til personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn (FNs menneskerettighetsråd, 2007).

I artikkel 21, ledd 2, står det:

Statene skal treffe effektive tiltak, eventuelt også særlige tiltak når dette er passende, for å sikre en kontinuerlig bedring av urfolks økonomiske og sosiale kår. Det skal legges særskilt vekt på rettighetene og de spesielle behovene til eldre, kvinner, ungdom, barn og personer med nedsatt funksjonsevne (FNs menneskerettighetsråd, 2007, p. 8).

I artikkel 22, ledd 1, står det:

Ved gjennomføringen av denne erklæring skal det legges særskilt vekt på rettighetene og de spesielle behovene til eldre, kvinner, ungdom, barn og personer med nedsatt funksjonsevne blant urfolk (FNs menneskerettighetsråd, 2007, p. 8).

Det finnes i tillegg flere relevante artikler med tanke på retten til kultur, identitet og språk, herunder artikkel 2, 11, 12, 13, 31 og 33.

4.2 Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD)

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ble vedtatt av FNs generalforsamling den 13. desember 2006 og trådte i kraft 3. mai 2008. Hovedformålet er å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne nyter likeverdig rett til anerkjente menneskerettigheter og grunnleggende friheter, samt å bygge ned hindre som vanskeliggjør dette. Konvensjonen skal også bidra til å motvirke diskriminering på bakgrunn av nedsatt

funksjonsevne. Norge ratifiserte konvensjonen i 2013 og har dermed ansvar for å sikre gruppens rettigheter på alle nivå; internasjonalt og nasjonalt, så vel som på fylkes- og kommunenivå. Norge har forpliktet seg til å jobbe for at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha tilgang til det fysiske miljøet, transport, informasjon, kommunikasjon, kultur, og deltakelse på lik linje med alle andre (KUN & FFO Trøndelag, 2020).

For å ivareta rettighetene til urfolk med nedsatt funksjonsevne på best mulig måte, er det viktig at man er sensitiv ovenfor urfolks kultur og verdenssyn i implementeringen av CRPD, i samsvar med UNDRIP (McDonald, 1998). Det er viktig at implementeringen av CRPD ikke fører til assimilering av urfolk og utgjør en trussel mot deres språk og identitet, men at personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn fortsatt har mulighet å dyrke sin egen kultur og delta i deres samfunnsliv (McDonald, 1998). CRPD har vært viktig for å sikre rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne i mange land, men urfolk med nedsatt funksjonsevne ser ut til å ha blitt glemt av funksjonsbevegelsen² (ILO Headquarters, 2016).

Det er en generell utfordring at det interseksjonelle fokuset er fraværende på konvensjonsnivå (Kristin Sara. Personal Communication, 2022). Selv om både UNDRIP og CRPD skal beskytte rettighetene til urfolk med nedsatt funksjonsevne, har FNs permanente forum for urfolkssaker og CRPD-komiteen fokusert svært lite denne gruppen. Det finnes likevel noen unntak (UN Department of Economic and Social Affairs, 2013). FNs permanente forum for urfolkssaker har blant annet utarbeidet en rapport om situasjonen til urfolk med nedsatt funksjonsevne til forumets 12. sesjon, i samarbeid med CRPD-sekretariatet (UN Economic and Social Council, 2013). Det ble også holdt et ekspertmøte om urfolk med nedsatt funksjonsevne i 2016. Formålet var å utforske synergier mellom UNDRIP, ILO-konvensjonen og CRPD. Møtet vurderte også behovet for ytterligere innsats for å sikre at de ulike FN-mekanismene og -initiativene fullt ut inkluderer urfolk med nedsatt funksjonsevne (ILO Headquarters, 2016).

4.3 Gjennomgang av referater fra CRPD komiteen

CRPD-komiteen er oppnevnt av FN for å påse at land som ratifiserer konvensjonen følger opp sine forpliktelser. Komiteen består av 18 uavhengige eksperter, valgt av statspartsmøtet for en fireårsperiode, og møtes to ganger i året.

På generelt nivå nevnes urfolk sporadisk og sjeldent i referatene fra møtene i CRPD-komiteen. Ingen av dem nevner urfolk i forbindelse med artikkel 30. I sitt første møte erklærer komiteen

² «The mainstream disability movement» på engelsk

at alle personer med nedsatt funksjonsevne skal prioriteres likt, og at de skal ta i betraktning situasjonen til de som er særlig utsatt og trenger ekstra støtte, inkludert urfolk (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2009). I det tiende møtet nevnes et side-arrangement om urfolk og nedsatt funksjonsevne arrangert under det sjette statspartsmøtet for CRPD (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2014c).

I tillegg til referatene har vi gjennomgått komiteens rapporter til FNs generalforsamling. I rapporten til FNs 70. generalforsamling anbefaler komiteen medlemslandene å bruke tegnspråk mer, inkludert i utdanningssystemet og kulturelle aktiviteter (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2015c). Videre nevner de at det er viktig at urfolk med nedsatt funksjonsevne, særlig døve og døvblinde med urfolksbakgrunn, har tilgang til informasjon (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2015c). Til FNs 72. generalforsamling anbefaler komiteen at medlemslandene oversetter CRPD til urfolkspråk (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2017b). I rapporten til FNs 74. generalforsamling anbefales medlemslandene å samle inn data disaggregert på urfolkstatus. Videre understreker de viktigheten av interseksjonalitet i det videre arbeidet (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019e).

4.4 Statsrapporter

Alle land som har ratifisert konvensjonen skal rapportere til CRPD-komiteen hvert fjerde år. Rapportene skal beskrive situasjonen til personer med nedsatt funksjonsevne i landet. New Zealand er det eneste medlemslandet som nevner urfolk under artikkel 30 i sin statsrapport. Norge, Sverige, Danmark, Finland, Australia og Canada nevner urfolk sporadisk eller ikke i det hele tatt. Noen av referansene til urfolk er tilfeldige, generelle, og/eller lite meningsfulle, mens andre er mer detaljerte i forhold til situasjonen til personer med nedsatt funksjonsevne og urfolksbakgrunn. CRPD-komiteen, på sin side, etterspør sjeldent informasjon om situasjonen for og/eller arbeid rettet mot urfolk i deres konklusjoner. De nevner det heller aldri i forbindelse med artikkel 30.

Norge

Norges første rapport ble levert i 2015 (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2021). Norge nevner hverken urfolk eller samer under artikkel 30 i statsrapporten (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2015b). Det vises likevel til et forskningsprosjekt gjennom Nordens velferdssenter for å øke forståelsen for situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse som Bufdir har finansiert.

Konklusjonene fra CRPD-komiteen nevner heller ikke urfolk under artikkel 30, men peker på at samer med nedsatt funksjonsevne har dårligere tilgang til offentlige tjenester på grunn av kommunikasjonsproblemer, kulturelle forskjeller, og dårlig kjennskap til velferdssystemet (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019b).

Sverige

Sverige nevner ikke urfolk eller samer i sin første rapport (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2012b). CRPD-komiteen nevner i sin konklusjon at de er bekymret for mangelen på statistikk på temaer som påvirker kvinner og barn med nedsatt funksjonsevne inkludert de med urfolksbakgrunn (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2014b). De anbefaler at Sverige begynner å innsamle, analysere og spre data om disse gruppene.

I andre rapport nevner Sverige at Nordens velferdssenter har fått støtte til å forske på situasjonen til samer med nedsatt funksjonsevne i de 19 kommunene som inngår i det samiske språkforvaltningsområdet i Sverige (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2020a).

Danmark (inkludert Grønland og Færøyene)

Utover en referanse til FNs permanente forum for urfolkssaker blir ikke urfolk eller inuitter omtalt noe sted i Danmarks første statsrapport (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013b). Konklusjonen fra CRPD-komiteen nevner dem heller ikke (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2014a).

Finland

Finland nevner ikke urfolk under artikkel 30 i sin første statsrapport, men de nevner urfolk med nedsatt funksjonsevne i andre sammenhenger. Blant annet under artikkel 21 hvor de nevner at personer som bruker samisk eller tegnspråk er en minoritet blant personer med nedsatt funksjonsevne. Videre skriver de at samer har rett til å opprettholde og utvikle deres eget språk og kultur ifølge grunnloven. Rettighetene til personer som bruker tegnspråk skal også beskyttes. De som bruker tegnspråk, er en språklig og kulturell minoritet i Finland (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2020b).

De skriver også at Finsk utenriksdepartement har støttet et forskningsprosjekt om menneskerettighetssituasjonen til samiske minoriteter og den sammensatte diskrimineringen de møter. Resultatene viste at utfordringene samer med nedsatt funksjonsevne møter ofte er knyttet til språk og kultur (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2020b).

Australia

Australia nevner ikke urfolk under artikkel 30 i deres første rapport, men under artikkel 8 nevner de at urfolk med nedsatt funksjonsevne møter hindringer når det kommer til deltakelse i samfunnet (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2012a). Under artikkel 27 om arbeid og sysselsetting nevner de mangelen på arbeidsplasser for urfolk med nedsatt funksjonsevne. CRPD-komiteens konklusjon til rapporten, nevner ikke artikkel 30 (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013a).

Australias andre rapport nevner ikke artikkel 30 i det hele tatt og konklusjonen fra CRPD-komiteen nevner heller ikke urfolk i forbindelse med artikkel 30 (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019a).

New Zealand

New Zealand nevner urfolk under artikkel 30 i sin første rapport. De nevner at det er mer utfordrende å være kvinne med nedsatt funksjonsevne eller maori og stillehavsøyboer med nedsatt funksjonsevne. New Zealand støtter organisasjonen «Arts Access Aotearoa» som jobber for å øke kunstneriske muligheter og tilgang til kunst for personer med nedsatt funksjonsevne. Organisasjonen jobber for at kunst skal bli mer tilgjengelig, særlig for maorier og stillehavsøyboere (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c).

New Zealand skriver også at maorier med nedsatt funksjonsevne sin rett til egen kultur og språk ikke alltid blir ivaretatt. Maori møteplasser er sjeldent universelt utformet og det finnes bare tre kvalifiserte trespråklige oversettere for engelsk-maori-Nyzealandsk tegnspråk (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c). Videre peker de på at de stiller krav om kulturell sensitivitet når de inngår kontrakter med leverandører av tjenester. De oppfordrer også leverandører til å levere kultursensitive tjenester (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c).

New Zealand har en egen strategi og handlingsplan for maorier med nedsatt funksjonsevne (Maori Disability Strategy and Action Plan) og en nasjonal handlingsplan for stillehavsøyboere med nedsatt funksjonsevne (National Pasifika Disability Plan) (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c).

Canada

Canada nevner ikke urfolk under artikkel 30 i sin rapport, men de nevner andre steder i rapporten at de støtter arbeidet for dokumentering, beskyttelse, og promotering av inuittiske tegnspråk (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2015a). Konklusjonen fra

CRPD-komiteen nevner ikke artikkel 30, men de anbefaler at Canada passer på at tjenestene til personer med nedsatt funksjonsevne i First Nation-samfunn er rettferdige og passende (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2017).

5. Urfolk med nedsatt funksjonsevne møter sammensatt diskriminering

Selv om den geografiske avstanden er stor, møter urbefolkning med nedsatt funksjonsevne i Norden, Canada, Australia, og New Zealand lignende utfordringer. Forskningen og dokumentene vi har gjennomgått fokuserer på problemstillinger som: dårlig tilpasning av tjenester (CRPD Civil Society Report Project Group, 2012; Melbøe, Johnsen, Fredreheim, & Hansen, 2016); utilgjengelighet (Fayd'herbe & Teuma, 2010; Melbøe et al., 2016); diskriminering, med fokus på den sammensatte diskrimineringen urfolk med nedsatt funksjonsevne møter på grunn av deres doble minoritet (Batterbury, 2012; Haualand & Holmström, 2019; Olsén, Heinämäki, & Harkoma, 2018); usynlighet (Bone, Wilkinson, Ferndale, & Adams, 2021; Denman, 2007; UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013a); overgrep og vold (CRPD Civil Society Report Project Group, 2012) og utfordringer med å få tilgang på arbeidsmarkedet (Bone et al., 2021; Denman, 2007). Det er dog viktig å huske at ikke alle opplever de samme utfordringene. Årsakene til det kan være knyttet til andre faktorer som oppvekstsvilkår, utdanning, kjønn, type funksjonsnedsettelse, bosted og tilknytning til sin urfolksopprinnelse (Sametinget, 2020).

UN Economic and Social Council (2013) nevner dårlig tilpasning og manglende tilgang på offentlige tjenester som; helsetjenester, bolig og sysselsetting, som noen av hovedutfordringene til urfolk med nedsatt funksjonsevne. I følge UN Economic and Social Council (2013) og UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2013a) er de tilgjengelige tjenestene generiske, da de mangler den nødvendig kulturelle sensitiviteten og ikke tar hensyn til urfolks spesifikke rettigheter, krav og behov (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2020b). NOU 2001: 22 (2001) viser til manglende tilrettelegging for samer på tilrettelagte arbeidsplasser og i møte med helsevesenet.

Det kan se ut til at samer møter et hjelpeapparat som i begrenset grad har kompetanse på samiske kulturer, tradisjoner og verdier og at denne utfordringen er enda større for samer med nedsatt funksjonsevne. Melbøe et al. (2016) hevder at tjenesteytere og helsepersonell ikke har nok kompetanse, kunnskap og erfaring knyttet til språk-, kommunikasjon- og kulturforståelse hos samer. Årsaken til dette i følge Melbøe (2018a), er homogenisering av samfunnet, hvor man får standardiserte tjenester tilpasset flertallet i samfunnet, der mennesker med nedsatt funksjonsevne behandles likt uavhengig av deres kulturell-etniske bakgrunn. Ifølge enkelte av deres informanter er det for eksempel et godt stykke igjen før psykiatrien kan tilby samer den hjelpen de selv opplever at de har bruk for. I følge Melbøe et al. bør behandlere innenfor

psykiatriske behandlingstilbud vise interesse for og ha kunnskap om samiske kulturer og verdensanskelse i møte med samer. Hirsti (2019) påpeker at det især er behov for en kultursensitiv kompetanseøkning i helsevesenet i områder hvor den samiske befolkningen er i mindretall og/eller hvor fornorskningsprosessen har vært særlig sterk.

Ifølge NOU 2001: 22 (2001) er det dokumentert at spesielt samer med funksjonsnedsettelse, møter språklige og kulturelle barrierer i forhold til deltagelse i samfunnet. Dette gjelder blant annet ved bruk av tolk. Det er ikke tilstrekkelig at tolken kan språket (f.eks. samisk eller tegnspråk), tolken må også vite hvordan man snakker om tema i den gjeldende kulturen (Kristin Sara. Personal Communication, 2022). Melbø et al. (2016) og Denman (2007) hevder at fravær av felles språk mellom tjenestebrukere og tjenesteleverandører, sammen med frykt for å bli misforstått eller diskriminert fører til følelsen av maktesløshet og manglende evne til å stå opp for seg selv. Kulturforskjeller og kommunikasjonsproblemer forsterkes av at urfolk i noen tilfeller har mindre kunnskap om velferdssystemer og mindre tillitt til disse. Dette kan vanskeliggjøre diagnostisering, pleie, rehabilitering og brukerinformasjon (NOU 2001: 22, 2001; UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019b).

En annen utfordring er utilgjengelighet til tjenester. Urfolk lever ofte i avsidesliggende samfunn med mindre tilgang på utdanning, teknologi og helsetilbud (Fayd'herbe & Teuma, 2010). Urfolk som er tegnspråkbrukere har derfor høyere risiko for levekårsutfordringer, å bli utsatt for vold i nær relasjoner og lignende. Store avstander generelt og især til nødvendige tilbud for urfolk med nedsatt funksjonsevne, nevnes i både den norske og finske rapporten som årsaker til at det samiske blir nedprioritert. Det prioriteres å gi et tilpasset tilbud og det tilbudet er ofte ikke kultursensitivt (Hokkanen, 2017; Melbø et al., 2016). Videre tvinger den geografiske avstanden i mange tilfeller urfolk til å velge mellom å ha tilgang til tjenestene eller opprettholde sin livsstil (ILO Headquarters, 2016).

Forskningen nevner flere former for diskriminering. Både diskriminering via dominans av mainstream språk; fratakelse av opplæring i urfolks selvidentitet; språksskam (Haualand & Holmström, 2019); mangel på tillit og ulik relasjon mellom hørende ikke-urfolk helsepersonell og urfolk med nedsatt funksjonsevner, mangel på universell utforming av urfolks møteplasser (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c). Melbø (2018a) argumenterer for at en slik diskriminering er forårsaket, tilrettelagt og utløst av manglende kulturell sensitivitet i velferdstjenestene i Norge. I Norge kan det være en utfordring for elever å få opplæring både i norsk og samisk. Ofte blir de nødt til å velge mellom faglig eller samisk tilbud (NOU 2001:22 (2001). Enkelte samer med nedsatt funksjonsevne får ikke tilbud om opplæring

i samisk språk og kultur med henvisning til at personene ikke har kapasitet til å lære to språk og derfor bør fokusere på norsk. Dette begrenser den enkeltes mulighet til å pleie kontakt med sitt samfunn og sin kultur, venner og samiske familie, og politiske utvalg og organisasjonsarbeid, noe som videre kan hindre den enkelte i å ivareta og utvikle sin urfolksidentitet (Fylling & Melbøe, 2019; Melbøe et al., 2016; Sametinget, 2020).

På administrativt nivå er det en utfordring at tilrettelegging for spesialundervisning er et kommunalt ansvar mens de samiske skolene er regionale. Det gjør at personer med behov for tilrettelegging ofte blir henvist til de kommunale tilbudene og hindrer flere i å gå på den samiske skolen og/eller få samisk opplæring (Kristin Sara. Personal Communication, 2022; Melbøe et al., 2016).

For å forklare diskrimineringen gruppa opplever argumenterer Batterbury et al. (2007) for at kolonisering har en negativ innvirkning på urfolk med nedsatt funksjonsevne sin mulighet til å fritt å bruke språket sitt og opprettholde relasjoner til sin kultur. Ifølge Bone et al. (2021) forsterker koloniseringen fortsatt den dominerende gruppens materielle og symbolske privilegiet, på bekostningen av de(n) undertrykkede gruppen(e). Urfolk med nedsatt funksjonsevne møter diskriminering og ekskludering på alle områder av livet, noe som begrenser deres rettigheter og skaper store ulikheter. Ifølge Gjertsen, Melbøe, Fedreheim, and Fylling (2017) er personer med utviklingshemming og samisk bakgrunn betydelig mer utsatt for mobbing og vold enn de uten samisk bakgrunn og befolkningen generelt.

Batterbury et al. (2007) argumenterer for at negative stereotypier om intellektuelle og fysiske evner samt språkferdigheter hos urfolk med nedsatt funksjonsevne fortsatt eksisterer. For eksempel er det fortsatt et sterkt stigma knyttet til det å ha en funksjonshemming, på tross av at samfunnet aksepterer tegnspråkbrukeres minoritetsstatus (Haualand and Holmström (2019).

Usynlighet i samfunnet refererer til generell mangel på oppmerksomhet til utfordringene urbefolkning med nedsatt funksjonsevne står ovenfor. Det finnes lite forskning og mangel på tilgjengelig statistikk og andre data om disse problemstillingene. Det gjør at det er et stort underskudd på kunnskap, som fører til manglende oppmerksomhet rundt tematikken på offentlig og nasjonalt nivå (Bone et al., 2021; Denman, 2007; UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013a).

6. Eksempler til etterfølgelse

Eksempler til etterfølgelse viser til anbefalinger, eksempler på retningslinjer og tiltak som kan bidra til å bedre livskvaliteten til urfolk med nedsatt funksjonsevne i Norden, Canada, Australia, og New Zealand.

UN Economic and Social Council (2013) foreslår mer aktiv bruk av tegn- og urfolksspråk i utdanning og tjenestetilbud for bøte på dårlig tilpasning og konsekvenser av kolonisering. Dette er blant annet praksis Australia (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2012b). En annen reform tar sikte på å forhindre usynliggjøring av utfordringene urfolk med nedsatt funksjonsevne står overfor. I nært samarbeid med urbefolkningen jobber den australske regjeringen på lokalt nivå med å identifisere spesifikke behov blant barn, kvinner og innen helse blant urfolk med nedsatt funksjonsevne for å fjerne barrierene de møter. (CRPD Civil Society Report Project Group, 2012; UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2019a).

Lignende initiativ finner man i Canada, hvor myndighetene prioriterer både tjenestetilbud til urfolk med nedsatt funksjonsevne på en kultursensitiv måte samt tilbud om tilgjengelige tjenester, nemlig på urfolks territorier (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2017). Bone et al. (2021) argumenterer for at bevisstheten om eksistensen og legitimiteten til tegnspråk øker, for eksempel ved anerkjennelse og feiring av tegnspråkdagen.

I følge UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2015b) har bevisstgjøringskampanjer og opplæring i Norge som mål å øke bevisstheten til urfolk med nedsatt funksjonsevne om deres rettigheter, hvilke tjenester som finnes og hvordan få tilgang på disse. Sametinget har tatt flere initiativ på feltet. De har blant annet løftet inn temaet nedsatt funksjonsevne i årets reindriftsforhandlinger. de har også tatt kontakt med regjeringens tegnspråkutvalg, som skal levere rapport i 2023, for å be de se spesifikt på samiske forhold (Kristin Sara. Personal Communication, 2022). Også i Sverige er urfolksungdom og urfolkskvinner med nedsatt funksjonsevne målgruppen for statlige programmer. Derfor anbefaler CRPD-komiteen å forbedre datainnsamling, analyse og formidling om disse befolkningsgruppene (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2014b). Fra 1990-tallet i Norge og Sverige er den tospråklige tilnærmingen brukt i undervisningen av døve elever (Haualand & Holmström, 2019). I følge De Meulder (2017) er Finland ett av to land i verden der tegnspråk er anerkjent som språk i grunnloven og tegnspråkbrukeres rettigheter er garantert gjennom en egen tegnspråklov.

New Zealands tilnærming til politikkutvikling for urfolk med nedsatt funksjonsevne dekker alle de fire utfordringene nevnt ovenfor. Regjeringen i New Zealand prioriterer utvikling av tjenester på en kultursensitiv måte gjennom, blant annet, utvikling av en handlingsplan for urfolk med nedsatt funksjonsevne og programmer for funksjonsnedsettelse og folkehelse. Urfolk med nedsatt funksjonsevne er sammen med urfolks egne organisasjoner involvert i beslutningsprosessen knyttet til disse handlingsplanene (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2013c). For eksempel har urfolks deltakelse i nasjonal døvepolitikk økt betydelig de siste tiårene (Smiler & McKee, 2007). Ifølge UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2013c) og Disabled Persons Assembly (NZ) Inc. et al. (2019) fører kultursensitive tjenestestandarder til bedre helseresultater for urfolk med nedsatt funksjonsevne. Ifølge McKee (2005) anerkjenner New Zealand New Zealands tegnspråk som et offisielt tredje (andre lovfestet språk). Hickey (2008) argumenterer for at myndighetene i New Zealand sammen med tjenesteleverandører har som mål å gi urfolk større autonomi, involvering og makt i beslutningsprosesser når det gjelder utvikling av tjenester for urfolk med funksjonsnedsettelse. Med andre ord er hele tjenestesystemet bygd rundt behovene til urfolk med nedsatt funksjonsevne, med et sterkt fokus på brukermedvirkning i utviklingen av tjenestene. Andre anbefalinger og mål for nye retningslinjer nevnt av Hickey (2008) inkluderer etablering av overvåkings- og revisjonsverktøy for å gjøre utfordringene mer synlige, gi utdannings- og sysselsettingsressurser for urfolk med nedsatt funksjonsevne for å legge til rette for likhet og mangfold.

Vår hovedkonklusjon er at dette er et tema som i liten grad er forsket på tross dets aktualitet og at urfolk med nedsatt funksjonsevne kun nevnes sporadisk i offisielle dokumenter vi har gjennomgått. Vi anbefaler derfor et større fokus på dette framover, både gjennom mer forskning, i arbeid med handlingsplaner og i tjenesteutvikling.

7. Referanser

- Batterbury, S. C. (2012). Language justice for sign language peoples: The UN convention on the rights of persons with disabilities. *Language Policy*, 11(3), 253-272.
- Batterbury, S. C., Ladd, P., & Gulliver, M. (2007). Sign language peoples as indigenous minorities: Implications for research and policy. *Environment and Planning A*, 39(12), 2899-2915.
- Bone, T. A., Wilkinson, E., Ferndale, D., & Adams, R. (2021). Indigenous and Deaf People and the Implications of Ongoing Practices of Colonization: A Comparison of Australia and Canada. *Humanity & Society*, 1-27.
- Bufdir. (2020). Hva er nedsatt funksjonsevne? Retrieved from https://www.bufdir.no/nedsatt_funksjonsevne/hva_er_nedsatt_funksjonsevne/hva_er_nedsatt_funksjonsevne/
- CRPD Civil Society Report Project Group. (2012). *Disability rights now. Civil Society Report to the UN Committee on the rights of persons with disabilities.*
- De Meulder, M. (2017). Promotion in times of endangerment: the Sign Language Act in Finland. *Language Policy*, 16(2).
- Denman, L. (2007). Enhancing the accessibility of public mental health services in Queensland to meet the needs of deaf people from an Indigenous Australian or culturally and linguistically diverse background. *Australasian Psychiatry*, 15(1_suppl), S85-S89.
- Disabled Persons Assembly (NZ) Inc., Association of Blind Citizens, Balance New Zealand, Deaf Aotearoa New Zealand, Deafblind (NZ) Inc., Ngā Hau e Whā, . . . People First NZ Inc – Ngā Tangata Tuatahi. (2019). *New Zealand DPOs submission on the list of issues and questions for the New Zealand Government.* Retrieved from <https://disabilitycouncilinternational.org/documents/11sessionCRPDNewZealandDPOs.doc>
- Fayd'herbe, K., & Teuma, R. (2010). Interpreting for Indigenous Australian Deaf Clients in Far North Queensland, Australia, within the Legal Context. *Interpreting in multilingual, multicultural contexts*, 158-194.
- FNs menneskerettighetsråd. (2007). *FNs erklæring om urfolks rettigheter.* Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/2f5020ef4d66492fa54148d46981d23a/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter.docx.pdf>
- Fylling, I., & Melbøe, L. (2019). Culturalisation, homogenisation, assimilation? Intersectional perspectives on the life experiences of Sami people with disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 21(2).
- Gjertsen, H., Melbøe, L., Fedreheim, G. E., & Fylling, I. (2017). *Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder.*

- Haualand, H., & Holmström, I. (2019). When language recognition and language shaming go hand in hand—sign language ideologies in Sweden and Norway. *Deafness & Education International*, 21(2-3), 99-115.
- Hickey, S. J. (2008). *The unmet legal, social and cultural needs of Māori with disabilities*. (Doctoral dissertation). The University of Waikato, Retrieved from <https://hdl.handle.net/10289/2571>
- Hirsti, S. R. (2019). Stereotypisering og kompleksitet: Om den profesjonelle tjenesteutøvers kulturforståelse og håndtering av andres identitetsarbeid i en samisk-norsk kontekst.
- Hokkanen, L. (2017). *Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities. Project report*. Stockholm: Nordic Welfare Centre.
- ILO Headquarters. (2016). Expert Group Meeting on Indigenous Persons with Disabilities. Retrieved from https://docs.wixstatic.com/ugd/8af53c_4371021075b44930a8b034c993b7fa0c.docx
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2020). Hvem er urfolk? Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/>
- Kristin Sara. Personal Communication (2022).
- Kultur- og likestillingsdepartementet. (2021). FN-konvensjonen om rett til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-mangfold/likestilling-og-inkluderings/konvensjoner/fn-konvensjonen-om-rett-til-menneske-med-nedsett-funksjonsevne-crpd/id2426271/>
- KUN, & FFO Trøndelag. (2020). *CRPD - en veileder for kommunale råd*. Nordfold
- McDonald, L. (1998). Can collective and individual rights coexist. *Melb. UL Rev.*, 22, 310-336.
- McKee, R. L. (2005). The eyes have it! Our third official language: New Zealand Sign Language. *Journal of New Zealand Studies*(4/5), 129-148.
- Melbøe, L. (2018a). Cultural sensitivity and barriers: Sami people with disabilities facing the welfare system. *Community Development Journal*, 53(3), 537-555.
- Melbøe, L. (2018b). Identity construction of Sami people with disabilities. *Global Media Journal: Australian Edition*, 12(1).
- Melbøe, L., Johnsen, B.-E., Fredreheim, G. E., & Hansen, K. L. (2016). *Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse(r)*. Stockholm: Nordens Välfärdscenter Sverige.
- NHF. (2019). Norges Handikapforbunds høringsuttalelse til «Forskrift om tilskudd til funksjonshemmedes organisasjoner». Retrieved from <https://bufdir.no/globalassets/global/tilskudd-bruk-den/funksjonhemmede-drift/horingssvar/horingssvar-norges-handikapforbund.pdf>
- NOU 2001: 22. (2001). *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 21. april 1999. Avgitt til*

- Sosial- og helsedepartementet 29. juni 2001. (2001:22). Oslo: Sosial og Helsedepartementet
Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-22/id143931/?ch=1>
- Olsén, L., Heinämäki, L., & Harkoma, A. (2018). *Human rights and multiple discrimination of minorities within minorities: Sámi persons with disabilities and sexual and gender minorities*. Rovaniemi University of Lapland.
- Sametinget. (2020). *Sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse om nedsatt funksjonsevne*. Karasjok: Sametinget.
- Smiler, K., & McKee, R. L. (2007). Perceptions of Māori deaf identity in New Zealand. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12(1), 93-111.
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2009). *Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities on its first session*. (CRPD/C/1/2). Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/668497>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2012a). *Implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Initial reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Australia*. (CRPD/C/AUS/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/AUS/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2012b). *Implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Initial reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Sweden*. (CRPD/C/SWE/1). Retrieved from <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=CRPD/C/SWE/CO/1&Lang=E>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2013a). *Concluding observations on the initial report of Australia, adopted by the Committee at its tenth session (2-13 September 2013)*. (CRPD/C/AUS/CO/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/AUS/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2013b). *Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Initial reports of States parties*. (CRPD/C/DNK/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/DNK/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2013c). *Implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Initial reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. New Zealand*. (CRPD/C/NZL/1). Retrieved from <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FNZL%2F1&Language=E&DeviceType=Desktop>

- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2014a). *Concluding observations on the initial report of Denmark*. (CRPD/C/DNK/CO/1). Retrieved from <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FDNK%2FCO%2F1&Language=E&DeviceType=Desktop>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2014b). *Concluding observations on the initial report of Sweden*. (CRPD/C/SWE/CO/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/SWE/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2014c). *Report of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities on its tenth session, 2–13 September 2013*. (CRPD/C/10/2). Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/812310?ln=en>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2015a). *Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Initial reports of States parties due in 2012. Canada*. (CRPD/C/CAN/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/CAN/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2015b). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention. Initial reports of States parties due in 2015, Norway*. . (CRPD/C/NOR/1). Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/26633b70910a44049dc065af217cb201/crpd-2019-concluding-observations-endelig-versjon-fra-komiteen.pdf>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2017). *Concluding observations on the initial report of Canada*. (CRPD/C/CAN/CO/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/CAN/CO/1&Lang=En
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2019a). *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Australia*. (CRPD/C/AUS/CO/2-3). Retrieved from <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CRPD%2FC%2FAUS%2FCO%2F2-3&Language=E&DeviceType=Desktop>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2019b). *Concluding observations on the initial report of Norway. Advanced Unedited Version*. . (CRPD/C/NOR/CO/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/NOR/CO/1&Lang=En

- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2020a). *Combined second and third reports submitted by Sweden under article 35 of the Convention pursuant to the optional reporting procedure, due in 2019*. (CRPD/C/SWE/2-3). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FSWE%2F2-3&Lang=en
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2020b). *Initial report submitted by Finland under article 35 of the Convention, due in 2018*. (CRPD/C/FIN/1). Retrieved from https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FFIN%2F1&Lang=en
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2013). The United Nations and indigenous persons with disabilities. Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/disabilities/issues/the-united-nations-and-indigenous-persons-with-disabilities.html>
- UN Economic and Social Council. (2013). *Study on the situation of indigenous persons with disabilities, with a particular focus on challenges faced with regard to the full enjoyment of human rights and inclusion in development* (e/c.19/2013/6). New York Retrieved from <https://www.un.org/disabilities/documents/ecosoc/e.c.19.2013.6.pdf>

Vedlegg 1

Kodeskjema

Kodenavn	Filer	Referanser
Bestepraksis	25	55
Dobbel minoritet/identitet	27	60
Nedsatt funksjonsevne og identitet	8	11
Urfolks identitet	3	3
Referat – nevner	10	21
Definisjon av tegnspråkbrukere	6	7
Definisjon av urfolk	3	5
Utfordringer	25	86
Diskriminering og kolonisering	5	15
Usynlighet	1	2
Dårlig tilpassing	3	4
Utilgjengelighet	1	1
Ekskludering	9	20
Diverse	14	30

likestillingssenteret

Likestillingssenteret KUN

Org.nr 969 983 451
Nordfoldveien 101
N-8286
Steigen

Avdelingskontor
Skolegata 22
N-7713
Steinkjer

Telefon: +47 75 77 90 50
E-post: post@kun.no
www.kun.no